

ТМ	Г. XXIX	Бр. 3	Стр. 443 - 446	Ниш	јул - септембар	2005.
----	---------	-------	----------------	-----	-----------------	-------

Приказ дела
Примљено: 29.03.2005.

Весна Трифуновић

О ТЕШКОЋАМА ТРАНЗИЦИЈЕ НА БАЛКАНУ*

Пред нама је нова студија проф. др Љубише Митровића *Пут у зависно друштво (Биланс транзиције на Балкану)*, која представља веома успешан покушај упоређивања и анализирања историјских и савремених димензија развојних проблема друштава на Балкану, а пре свега Србије и Црне Горе, осветљавајући могућност њиховог приближавања регионалним и европским интеграцијама. Избегавајући замке једностране прагматистичке оријентације у науци и темељећи своје закључке на продубљеним теоријским и компаративни анализама, на свеобухватним проучавањима развојних проблема у различитим друштвима и културама, као и идеолошким контекстима на Балкану, аутор даје социолошку критичку теорију транзиције, откривајући нужне илузије, којима се неолиберални мит о транзицији приказује као априорно позитиван и прогресиван процес: "иза барокне неолибералне фразеологије реформаторских актера о приватизацији, либерализацији, демократији, људским правима и слободама, развоју и евроинтеграцији у савремености" крије се друго лице насталих промена, "настајање једног новог типа друштва – зависног друштва капитализма светске полупериферије". Познавање светске научне продукције (америчке, енглеске, француске и других) учвршћује читаоца у уверењу о темељном приступу у проучавању проблема, а дијалог са другим ауторима је стваралачки, што показују његови научни закључци, који представљају пут за утемељивање социолошке критичке теорије транзиције и указују, истовремено, на одговорност науке и интелектуалаца у развијању "критичке самосвести о ограничењима постојећих концепција развоја и у креирању алтернативних пројеката".

У оквиру студије *Пут у зависно друштво* представљени су ауторови радови, као резултати његовог истраживања, учешћа на научним симпозијумима и ангажмана на два пројекта (*Културни и етнички односи на Балкану – могућности регионалне и европске интеграције* и *Стратегије деловања синдиката у условима приватизације*)¹, који приказују биланс транзиције на Балкану. Студија је састављена из једанаест радова о процесима који су у току,

* Љубиша Митровић (2004), *Пут у зависно друштво (Биланс транзиције на Балкану)*, Институт за политичке студије/Центар за балканске студије, Ниш.

¹ Истраживачки пројекти се реализују у Институту за социологију Филозофског факултета у Нишу, а финансира их Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

чија их актуелност повезује тако да представљају јединствену целовиту слику о друштвима која се крећу између ретрадиционализације и модернизације.

У првом делу *Стратегија зависне модернизације и производња друштва полупериферног капитализма на Балкану* аутор излаже стратегију развоја и актера савремених балканских друштава која се налазе у зони транзиције и избора: "доминантна концепција друштвеног развоја у земљама савременог Балкана јесте неолиберална са стратегијом шок терапије и зависне модернизације. То уводи ова друштва у периферијализацију, а њихове елите у велику зависност, тј. сателитски положај наспрам спољних актера" (стр. 19). Истиче се да социјална цена прикључења ових друштава ЕУ неће бити мала али је неизбежна и упозорава на потребу критичког односа владајућих елита у земљама у транзицији према развојним моделима који се данас нуде од стране земаља светског центра, дуго примењиван према земљама тзв. трећег света чија је последица "развој неразвијености" и "политика лумпенразвоја"; у том контексту истиче се и одговорност науке и универзитета како у критичком преиспитивању актуелних модела развоја, тако и пројектовању нових.

У другом делу *Односи рада и капитала и улога синдиката у постсоцијалистичким друштвима у транзицији* аутор указује на значај истраживања односа рада и капитала за разумевање карактера друштвених односа и социјалне динамике постсоцијалистичких друштава у транзицији; даје осврт на настајућу класно-слојну структуру, стратегије развоја и управљања у овим друштвима; приказује институционалне претпоставке формирања капитал-односа и тржишта рада, чији је смер кретања од командне ка тржишној економији у друштвима у транзицији довео до радикалне промене у структури радне снаге – ствара се резервна армија рада од декласираних радника (технолошких вишкова, отпуштених из предузећа) и образованих младих и незапослених који су, такође, маргинализовани у друштвеној структури; критички анализирајући друштвени положај радника, закључује да нове форме индустријског сукоба и друштвених борби доводе до кризе и распада традиционалних облика синдикалног организовања и захтевају ново позиционирање места и улоге синдиката, као фактора остваривања радничких права и развоја партиципативне демократије у земљама у транзицији.

У трећем делу *Природа противречности савремених друштвених конфликата у земљама у транзицији на Балкану* промишља се проблем природе друштвених конфликата на савременом Балкану и њихов утицај на квалитет међуетничких односа: дошло је до јачања дистанце између различитих етничких и религијских група, које морају да се посматрају у ширем културном, модернизацијском и геополитичком контексту да би се схватила њихова права дубина; са друге стране, неопходна је "нова политика мултикултурне толеранције и респектовања процеса заснивања плурално постулираних идентитета" и развијање стратегије интегралног и одрживог развоја, која ће их укључити у процесе глобализације, модернизације и евроинтеграције.

У четвртм делу *Положај мањина и идентитарни сукоби на Балкану* аутор анализује положај мањина (и верских) са становишта теорије демократизације социјалног система и стварања грађанске државе и развоја цивилног друштва, а идентитарне сукобе у контексту Хантингтонове теорије о сукобу цивилизација и Тиллове о идентитарним сукобима; у петом делу *Православље – штит и бедем против духовне цивилизације* др Митровић свестрано и суптилно промишља спецификум религијске културе на Балкану и у Србији. Његова мисао водиља у овом делу је да се "положај национа-

лних држава и култура нашао на двоструком удару. Споља, под утицајем процеса глобализације и пројекта глобализма, који доводи до феномена ограниченог суверенитета и његове детериторијализације, а изнутра, под утицајем партикуларних интереса снага регионализма и етничких и религијских сепаратистичких и сецесионистичких покрета" (стр.50), који отварају пут културном империјализму, тј., разарању историјске свести малих народа и губљењу културног идентитета, а у том контексту, у православљу у Србији и на Балкану аутор препознаје снагу отпора духовној реколонијацији.

У шестом делу *Регионални идентитет и однос актера према процесима глобализације, регионализације и евроинтеграције Балкана* презентовани су резултати емпиријског истраживања (испитивање је обављено у Србији на узорку од 594 испитаника), чији је циљ био утврђивање степена развијености регионалног културног идентитета, тј., степен идентификације актера са заједничким поимањем Балкана и њихов однос према кључним димензијама савремених процеса модернизације, развоја и евроинтеграције Балкана: резултати показују да се ради о противречном регионалном културном идентитету који је под утицајем бројних спољних и унутрашњих културних, политичких и економских фактора, традиције и историјског наслеђа, али и савремених процеса.

У седмој целини *Промене у друштвеној структури Србије* аутор следећи идеју друштвене структуре као кључа за социолошку интерпретацију, анализира промену друштвене структуре у Србији/Југославији на крају 20. и почетком 21. века: основне карактеристике друштва Србије у овом периоду су јачање његових базичних противречности (нарастање економске и социјалне кризе, све отвореније испољавање друштвених сукоба, дисфункционалност институционалног поретка), које га осликавају као друштво у социјалном грчу и агонији чији је смер кретања од блокираног ка разореном друштву; дат је и глобални осврт на природу и домет постоктобарских промена у Србији, које нису само "промена остатака ауторитарног политичког система, владајућег режима и социјалистичког пројекта, већ (је реч) о дубљим променама у начину производње, у смислу рестаурације капиталистичког начина производње" (стр. 69). Променама у начину производње "под фирмом дерегулације и приватизације, извршена је атомизација њених развојних субјеката и дезинтеграција њених производних снага и потенцијала. Радикална деструкција социјалистичког производног односа замењена је рестаурирањем начина производње полупериферног капитализма, латиноамеричког типа. То означава радикалан заокрет, уместо ослонаца на властите потенцијале, велику зависност земље према окружењу и светским центрима моћи. Таква стратегија зависног развоја има бројне импликације како на друштвену структуру и унутрашњи развој земље, тако и на међународни положај државе, њен суверенитет и интегритет" (стр. 71); нова стратегија развоја довела је и до промена у класно-слојној структури – избор неолибералне-демократске стратегије друштвеног развоја отворио је пут радикалној рестаурацији капитализма полупериферије у Србији и формирање нове композиције класа и слојева, која има пирамидални и антагонистички карактер; разбијене су институције солидарности у друштву; дошло је до промена и у правно-политичкој структури и то у смеру спорог и мукотрпног превладавања партијске државе и конституисања правне државе; деструкција владајућег продукционог односа довела је до деструирања идеологије и вредносног система тако да се Србија данас налази између ре-

традиционализације и модернизације, између обнове облика предмодерне свести и настајања грађанске културе.

У раду *Противречности транзиције – феномен незапослености у Србији и Црној Гори*, разматра се незапосленост као феномен у савременим глобалним друштвеним променама, који у светској полупериферији и периферији има специфичну узрочну матрицу: ова друштва суочена су са технолошким, економским, социјалним и политичким лимитима у свом развоју који *производе* незапосленост; даје се осврт на структуру и динамику феномена незапослености у Србији и СРЈ у последњој деценији и анализирају њени узроци и последице.

Регионални аспекти процеса сенилизације становништва Србије и социјални статус остарелих на селу је рад у коме аутор разматра аспекте депопулације и сенилизације у Србији, социјалне импликације ових процеса, положај остарелих на селу; "индекс старења становништва у Србији (за период 1948 – 2002) досегао је алармантне вредности, увећао се за више од три пута, а неки демографи Србију сврставају на девето место у погледу процеса старења становништва. Резултати последњег пописа (2002) показују да од 115 општина у Србији, 111 спада у демографски стара подручја. Од 25 округа у 20 замире становништво, а у свега 5 бележи се пораст становништва" (стр. 97), а аутор упозорава да је неопходна интервенција социјалних актера на измени актуелног стања.

У раду *Улога науке, универзитета и интелектуалаца данас у креирању алтернативних пројеката развоја и евроинтеграције Балкана* изложена је идеја о улози науке и *одговорности* универзитета у критичком вредновању постојећих концепата реформи и стратегија развоја, као и *креирању* нових алтернативних пројеката развоја и модела евроинтеграције Балкана али и постављено питање: "Зашто је, у условима доминирајућег вала мондијалистичке, неолибералне мегаидеологије и културе зависности, утихнуо критички глас интелектуалаца у савременом друштву" ?

Једанаести рад Митровићеве студије *Уместо закључка: Балкан између изазова модерног друштва и нове зоне полупериферног капитализма* представља изванредно дугу анализу анатомије и патологије "балканског синдрома", који неизвесном чини судбину Балкана, а његову тежњу ка ширим интеграцијама оптерећује тешком сенком сумње у изводљивост и одрживост интегралног развоја.

Студија проф. др Љубише Митровића – *Пут у зависно друштво* пружа обиље изванредних теоријских анализа веома значајних развојних проблема и процеса и разоткрива право лице насталих промена на Балкану. Указивање да периферизација привреде и друштва на Балкану омогућава настајање једног новог типа друштва, зависног друштва капитализма светске полупериферије и критичко разматрање неких од последица стратегије неолибералне зависне модернизације на положај и перспективу балканских земаља представља онај неопходни критички глас интелектуалца у савременом друштву: то је пут за утемељивање и развијање критичке самосвести о ограничењима постојећих концепција развоја.

Због тога ову значајну социолошку студију свесрдно препоручујемо, уверени да ће читаоцима бити од велике користи у трагању за истинитим одговорима о последицама актуелних развојних процеса, које уобичавају цивилизацијски изазови.